

Nederlandse slavernij in Indonesië

de voormalige kolonie Nederlands-Indië

Cerita Fakta

Inhoud

Nederlandse Slavernij in Indonesië / de voormalige kolonie Nederlands-Indië

De kolonie Nederlands-Indië • 4

Slavernij • 4

Dwangarbeid • 7

Lijfeigenschap en Koelieordonnantie • 9

De ‘Rijksdaalderliefde’ • 9

De Plantage-economie en de diefstal van grond • 10

Het Cultuurstelsel, 1830–1870 • 11

Bijlage

Boeken • 13

In de pers • 13

Nederlandse Slavernij in Indonesië / de voormalige kolonie Nederlands-Indië

‘Bij een verdrag dat de koloniale mogendheden in 1890 in Brussel sloten, werden Slavernij en slavenhandel tot misdrijven tegen de mensheid verklaard. In 1920 werd door het internationaal verdrag tegen slavernij elke vorm van slavernij verboden.’

Nederland biedt excuses aan voor zijn slavernijverleden. Aan wie? Aan de regering en bevolking van Indonesië? En betekende de afschaffing van de slavernij ook werkelijk vrijheid voor de Indonesische bevolking? Welke nieuwe manieren hanteerde Nederland na de officiële afschaffing van de slavernij om het winstgevend systeem van gedwongen arbeid in stand te houden? Immers om haar rijkdom te behouden en uit te breiden zette Nederland de slavernij feitelijk voort onder diverse andere benamingen.

Als het in Nederland over slavernij gaat, hebben we het meestal over Suriname en de Nederlandse Antillen. Misschien komt dit omdat er in Nederland veel nazaten uit deze landen wonen die je nog verhalen kunnen vertellen over een tot slaaf gemaakte voorouder. De meest omvangrijke kolonie, Nederlands-Indië, wordt vaak bewust niet genoemd, zo lijkt het. Of komt dat doordat hier weinig Indonesiërs wonen die Nederland aan deze geschiedenis van grenzeloze uitbuiting en onderwerping van de Indonesische bevolking herinneren?

Volgens de Kamerdelegatie die in het voorjaar van 2022 een bezoek aan Suriname bracht “is er een breed gedragen gevoel dat het jaar 2023 een belangrijk jaar kan worden en dat dit zowel in Suriname, het Caribisch deel van het Koninkrijk, als in Nederland gezien wordt als een kans om het gesprek aan te gaan en stil te staan bij het trans-Atlantische slavernij –en koloniale verleden.” In 2023 is het 150 jaar geleden dat de slavernij werd afgeschaft.

In dit artikel belichten wij de omvang en de verschillende vormen van slavernij en geroofde arbeid in Indonesië. Middels mensonterende systemen werden allerlei vormen van geroofde arbeid in de praktijk gebracht. Naast mensenhandel en slavernij, dwangarbeid, lijfeigenschap, koeliearbeid en het Cultuurstelsel.

De kolonie Nederlands-Indië

Indonesië bestaat uit 16.056 eilanden en is de grootste eilandenstaat ter wereld. Het land heeft een oppervlakte van 1.919.000 km², 50 keer groter dan Nederland.

In 1619 verloor de bevolking van Indonesië door bruto wapengeweld haar zelfbeschikkingsrecht en de zeggenschap over haar natuurlijke hulpbronnen. Haar arbeidskracht en eeuwenoude culturen werden ondergeschikt gemaakt aan de Nederlandse overheersers en hun belangen.

Slavernij

De slavernij in Azië bestond uit een uitgebreide slavenhandel rond de Indische Oceaan en de Indonesische archipel. Daarnaast werden mensen tot slaaf gemaakt in de vele KNIL oorlogen¹ die Nederland tegen de autochtone bevolking voerde. In hun eigen land met een grote hoeveelheid aan eeuwenoude culturen en een rijke historie worden de inwoners tot slaaf gemaakt.

Omdat er niet over werd bericht, leek het lange tijd alsof er geen slavernij geweest was in de Indische archipel, terwijl er in 1750 al sprake was van 75.000 slaven die waren ondergebracht in allerlei vestingen van de VOC. Pas na een aantal publicaties kwam er aandacht voor de volle omvang van de slavernij in deze rijke kolonie.

Uiteindelijk zijn er in Nederlands-Indië honderdduizenden mensen tot slaaf gemaakt. Zij werkten als huisslaven, kindslaven, seksslaven, ambachtsslaven en slaven op de plantages en perken. In Suriname en de Cariben waren in datzelfde jaar 64.000 tot slaaf gemaakt. Iedereen kan zich voorstellen dat Nederland vele miljarden verdiend moet hebben aan deze slavernij.

De lokale bevolking onderging het Nederlandse geweld niet lijdzaam. Een bekende guerrillaleider is de voormalige Balinese slaaf Untung Surapati

1 In het boek 'Koloniale oorlogen in Indonesië – vijf eeuwen verzet tegen vreemde overheersing' constateert auteur Piet Hagen dat alleen al tussen 1816 en 1927 zo'n 250 militaire 'expedities en excursies' plaatsvonden. Geen wonder dat een ministeriële commissie in 1852 van het beginsel uitging dat men zich in Indië 'immer als in staat van oorlog moest beschouwen'. Zijn eigen onderzoek naar de periode 1510–1975 leverde een lijst op van meer dan vijfhonderd militaire acties, expedities en oorlogen, zowel te land als ter zee. Sommige expedities duurden enkele dagen of weken, maar er waren ook oorlogen die jaren of – zoals in Aceh – decennia duurden.

De vrijgekomen Balinese slaaf Untung Surapati (1660-1706) wordt gezien als een van de voorlopers van de onafhankelijkheidstrijd.

(1660–1706). Hij kwam in opstand tegen de Nederlandse bezetter. In 1975 werd hij uitgeroepen tot Nationale Held van Indonesië. Hij wordt gezien als een van de voorlopers van de onafhankelijkheidstrijd.

Surapati overleed aan zijn verwondingen in een slag met de VOC bij Pasuruan. Zijn nakomelingen probeerden zijn overlijden geheim te houden door hem anoniem te begraven. Op 18 juni 1707 werd zijn graf gevonden door de Nederlanders, zijn lijk verbrand en zijn as op zee uitgestrooid. Zijn Balinees-Javaanse nakomelingen en hun troepen bleven zich in de bergen van Oost-Java nog generaties lang verzetten tegen de groeiende macht van de Nederlanders.

Na de officiële afschaffing van de slavernij in 1860 werden andere mensonterende systemen bedacht en in de praktijk gebracht, zoals dwangarbeid, lijfeigenschap, koeliearbeid en het Cultuurstelsel.

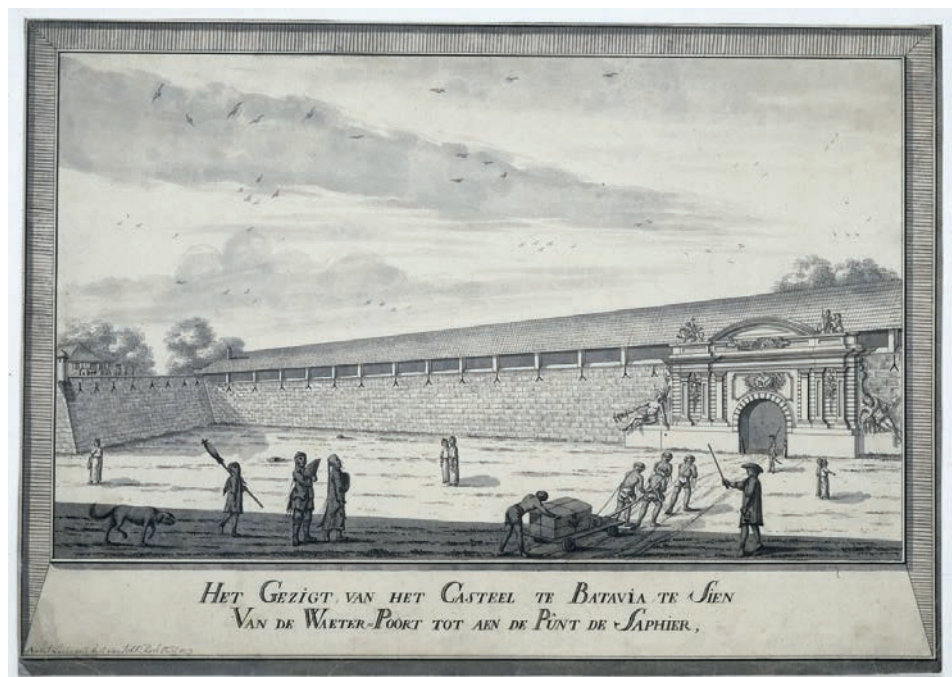

Huisslaaf

Leve de Onafhankelijkheid! — Tekening van Albert Hahn

Slaven bij de waterpoort te Batavia, J. Rach, 1767. (Rijksmuseum Amsterdam, NG-400-J)

*Het monument in Sawahlunto op Sumatra voor de 'orang rantai',
kettinggangers: dwangarbeiders
in de kolenmijnen.*

De lucratieve tinmijnen van Bangka en Biliton

Dwangarbeid

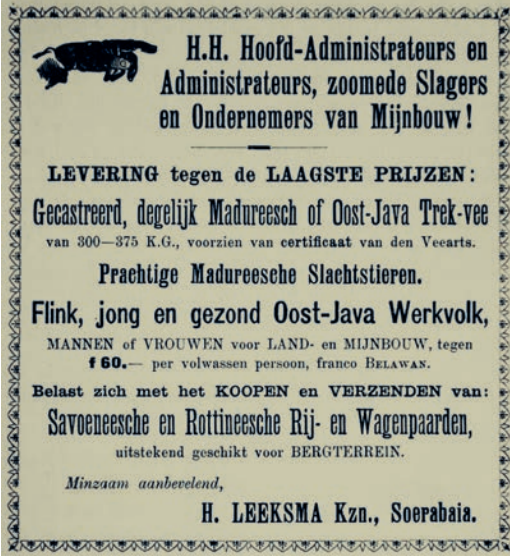
Na de officiële afschaffing van de slavernij werd onder meer gebruik gemaakt van dwangarbeid. Het sterftecijfer onder de dwangarbeiders bij winstgevende omvangrijke projecten was zeer hoog. Voor de Nederlandse bezetter betekenden de vele doden slechts een getal in de administratie. Aan de ontmenselijking van de arbeid in de kolonie werd geen aandacht geschonken.

Dwangarbeiders in grote projecten zijn onder meer ingezet:

- bij de aanleg van 'De Groote Postweg' in 1808, een 1.000 km lange weg die van Anyer, Noord-Java naar Panarukan, Oost Java loopt. Onder de noemer van herendiensten, een systeem van onbetaald werk als belasting, werden lokale vorsten gedwongen om arbeiders te regelen die aan de weg moesten werken. Als de door gouverneur-generaal Daendels gestelde dagelijkse productiedoelen niet gehaald werden, werden de arbeiders onthoofd. Hun hoofden werden, ter afschrikking, in de bomen langs de weg gehangen. Er is berekend dat Daendels de levens van meer dan 12.000 Javaanse dwangarbeiders op zijn geweten heeft. De weg was binnen 1 jaar af.
- als mijnwerkers, 'kettinggangers', in de kolenmijnen van Sawahlunto op Sumatra, ook wel 'de hel op aarde' genoemd. Onder gruwelijke omstandigheden worden Javaanse en Chinese arbeiders gedwongen onbeschermd en onder bedreiging met geweld dit werk te doen. Deze brute macht in de koloniale mijnbouw is tot in de twintigste eeuw gelegitimeerd door Nederland.
- in de lucratieve tinmijnen van Bangka en Biliton. De arbeidsomstandigheden bij de ertswinning waren heel ongezond waardoor veel koelies stierven aan werkgerelateerde ziekten.
- op één van de beruchtste tabak plantages van Sumatra – succesvol dankzij de vruchtbare vulkanische bodem en voldoende regenwater – namelijk die van de Deli maatschappij van Jacobus Nienhuys, die eigenhandig koelies doodsloeg die niet wilden gehoorzamen.
- tijdens de periode van het Cultuurstelsel, ingevoerd in 1830. De boerenbevolking moet producten leveren die geschikt zijn voor de export en tegen veel winst verkocht kunnen worden. Bij wijze van pacht moesten de boeren de helft van hun landbouwgrond gebruiken voor het verbouwen van koffie, indigo, suiker en thee. Onder toezicht van koloniale ambtenaren werd de bevolking gedwongen aan deze productie-eisen te voldoen.

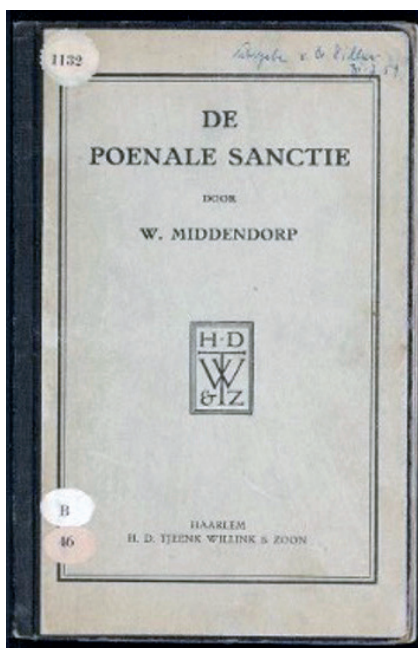
Advertentie:
werkvolk en vee
aangeboden

H.H. Hoofd-Administrateurs en Administrateurs, zoomede Slagers en Ondernemers van Mijnbouw!

LEVERING tegen de LAAGSTE PRIJZEN:
Gecaastreerd, degelijk Madureesch of Oost-Java Trek-vee van 300—375 K.G., voorzien van certificaat van den Veearts.
Prachtige Madureesche Slachtstieren.
Flink, jong en gezond Oost-Java Werkvolk,
MANNEN of VROUWEN voor LAND- en MIJNBOUW, tegen **f 60.—** per volwassen persoon, franco BELAWAN.
Belast zich met het KOOPEN en VERZENDEN van:
Savoeneesche en Rottineesche Rij- en Wagenpaarden, uitstekend geschikt voor BERGTERREIN.
Minzaam aanbevelend,
H. LEEKSMA Kzn., Soerabaja.

Koelie-arbeid in de tabak.

'De Poenale Sanctie in de practijk' –
door W. van Middendorp

Straffen volgens de Poenale Sanctie
(slaag met rotan stok).

Lijfeigenschap en Koelieordonnantie

De term koelie wordt gebruikt voor ongeschoolde arbeiders uit Azië. Door Nederland specifiek gebruikt voor koloniale contractarbeiders uit de tijd na de afschaffing van slavernij. De Nederlandse ondernemers hadden alle macht over de koelies. In 1880 werd dit versterkt door de zgn. Koelieordonnantie, met als onderdeel de Poenale Sanctie, die een ondernemer het recht gaf zijn koelies voor verschillende zaken te mogen straffen zoals: luiheid, belediging, weglopen van de plantage. Dit alles met het doel 'domme en onwillige' koelies weer aan het werk te krijgen.

De Nederlandse advocaat J. van den Brand uit Medan stelde deze wantoestanden aan de kaak in de vorm van een vlammend betoog in zijn brochure 'De Millioenen uit Deli' in 1902. Hij zocht daarmee de publiciteit met als doel verbetering te brengen in de verschrikkelijke arbeidsomstandigheden van deze plantage arbeiders. In zijn omgeving was de verontwaardiging groot. Niet over de beschreven wantoestanden maar wel over deze schrijver die tegen de gangbare belangen durfde in te gaan.

De 'Rijksdaalderliefde'

In 1925 werd gerapporteerd dat dwangarbeiders in de kolonie Nederlands-Indië worden geslagen met rotanstokken en dat Javaanse meisjes van 15, 16 jaar, die niet willen meewerken aan de zogenaamde 'rijksdaalderliefde' van een op de plantage werkzame blanke, worden gestraft. "De rechtvaardiging voor deze straf zou zijn geweest dat het meisje de voorkeur zou hebben gegeven aan de belangeloze liefde van een man van haar stam boven de 'rijksdaalder-liefde' van een op de plantage werkzame blanke". Als straf werden de meisjes urenlang aan een kruis gebonden in de brandende zon. Omdat ze niet mochten flauwvallen werd er sambal op hun vagina gesmeerd. Deze sanctie werd pas in 1931 afgeschaft.

Naar aanleiding van de brochure 'De Millioenen uit Deli' kreeg officier van Justitie, Rhemrev, die werkte bij de Raad van Indië, een belangrijk rechtscollege, opdracht onderzoek te doen. Begin 1904 verscheen het zgn. 'Rhemrev-rapport' waarin de misstanden worden beschreven. De minister van Koloniën in Den Haag maakte na aandringen van de Kamer alleen de hoofdlijnen bekend, waarna het in de Haagse doofpot verdween. De laatste koelieordonnantie werd pas in 1942, vlak voor WOII ook Nederlands Indië bereikte, ingetrokken.

De 'rijksdaalder-liefde' wordt beschreven in 'De Millioenen uit Deli' door mr. J. van den Brand, 1902.

De Plantage-economie en de diefstal van grond

De plantage-economie kwam op in de 19e eeuw. Door ontginning van het tropisch regenwoud ontstond er een vruchtbaar landbouwgebied. Om de toeëigening van de grond te legitimeren stelde de koloniale overheid de Agrarische Wet van 1870 op waarin werd bepaald dat de grond eigendom is van de staat. Een groot deel van de grond wordt in erfpacht uitgegeven aan particulieren. In de periode daarna kwam zowel de particuliere landbouw op als de exploitatie van Nederlandse en buitenlandse cultuurmaatschappijen. De ontginning van de oerbossen maakte enorm veel slachtoffers onder de koelies en de oorspronkelijke bewoners.

Rond 1900 werkten er op de plantages ongeveer 100.000 koelies uit andere delen van Azië, China en India onder erbarmelijke omstandigheden. Deze arbeiders rondselde men in gebieden waar grote armoede was. De contracten met de arbeiders werden vaak onder dwang afgesloten. De zgn werfaganten maakten vaak gebruik van oplichting en ontvoering. De ontschepping vond plaats onder scherpe bewaking, omdat men bang was voor ontsnapping.

Plantagearbeid

De 'contractarbeider' begon zijn dienstverband meteen al met een schuld, namelijk het bedrag van de overtocht. In het arbeidscontract stond een bepaling dat de arbeider zich verplichtte op de onderneming te blijven zolang de schuld niet was afbetaald.

De landbouwproductie staat vanaf 1870 volledig in dienst van de export. De handel, geheel gemonopoliseerd door Nederland, betreft een breed scala producten als koffie, tabak, suiker, palmolie en rubber. Met name die laatste is dankzij de opkomende auto-industrie heel winstgevend.

Het Cultuurstelsel, 1830-1870

In 1825 brak op Java een volksopstand uit tegen de Nederlandse bezetter, later bekend als de Javaoorlog. In de periode 1825-1830 vielen meer dan 200.000 Javaanse slachtoffers. Omdat deze oorlog de Nederlandse overheid veel geld kostte, ging ze over tot een nieuwe dwangmaatregel voor de autochtone bevolking: het Cultuurstelsel. Koning Willem I voerde in 1830 het Cultuurstelsel in, teneinde de kolonie weer winstgevend te maken voor de Nederlandse schatkist.

Het Cultuurstelsel hield in dat de boeren in de kolonie, met name op Java, gedwongen werden een vijfde van hun grond te beplanten met gewassen die vooraf door de bezetter werden bepaald. De opbrengst ging vervolgens naar de Nederlandse staatskas. Voor Nederland was dit Cultuurstelsel zeer lucratief. Het belastingsysteem werd ontworpen door Johannes van den Bosch, de toenmalige gouverneur-generaal van Nederlands-Indië.

De boerenbevolking moest producten leveren die geschikt waren voor de export om deze met veel winst te kunnen doorverkopen. Bij wijze van pacht moesten de boeren de helft van hun landbouwgrond gebruiken voor het verbouwen van koffie, indigo, suiker en later thee. Onder toezicht van koloniale ambtenaren werd de bevolking gedwongen om aan deze productie-eisen te voldoen.

Ook mensen die geen grond bezaten moesten er aan geloven. Zij werden verplicht om 66 dagen gratis te werken.

Vrouwen doen gedwongen arbeid binnen het Cultuurstelsel.

Het Cultuurstelsel

Met het Cultuurstelsel probeerde Nederland zoveel mogelijk winstgevende producten te laten verbouwen. De autochtone bevolking werd gedwongen tegen een zeer geringe vergoeding bijvoorbeeld suikerriet te verbouwen, wat heel arbeidsintensief is. Door deze dwangmaatregelen bleef er onvoldoende grond over om rijst te verbouwen, wat leidde tot hongersnood. Als protest werden er door de bevolking rietvelden in brand gestoken.

In deze tijd schreef Multatuli zijn boek 'Max Havelaar' Het is een felle aanklacht tegen de misstanden, machtsmisbruik en corruptie in de kolonie. Hij stelde Nederland verantwoordelijk voor de uitbuiting van de Javanen en hoopte dat het boek tot verbetering zou leiden.

In 1870 werd het Cultuurstelsel afgeschaft. Maar de koloniale expansie ging gewoon door en Nederland breidde zijn koloniale bezetting uit over alle eilanden. In het begin van de 20^e eeuw voerde zij het gezag over de hele archipel.

Bijlage

Boeken

- ‘Kolonialisme en racisme – een postkoloniale kroniek’ – Deel 2 Het koelieschandaal aan Sumatra’s oostkust [pag. 73-122] / Jan Breman, Amsterdam University Press 2021
- ‘Roofstaat Compact. De zeven grofste misdaden van Nederland overzee’/ Ewald Vanvugt, Nijgh & Van Ditmar / Top Notch 2017
- ‘Wegwerpvrouwen, het verholde slavernijverleden van het Nederlandse Koloniale Leger 1620-1920’, Nizaar Makdoembaks, uitgeverij de Woordenwinkel 2017
- ‘Daar werd iets gruwelijks verricht. Slavernij in Nederlands-Indië’/ Reggie Baay, Atheneum-Polak & Van Gennep, 2015
- ‘Kleurrijke tragiek. De geschiedenis van slavernij in Azië onder de VOC’/ Matthias van Rossum, Zeven Provinciën Reeks XXXV – Matthias van Rossum & Uitgeverij Verloren, 2015

In de pers

- ‘Wat staat in verkiezingsprogramma’s over excuses slavernijverleden?’, Elsevier Weekblad, 15 februari 2021
<https://www.ewmagazine.nl/nederland/achtergrond/2021/02/wat-staat-er-in-verkiezingsprogrammas-over-excuus-slavernijverleden-804995/>
- ‘Reflecteren op het verleden voor een voorspoedige toekomst’, Tweede Kamer, 21 juni 2022
<https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=00448af4-556b-4600-8158-5be132614f0a&title=Position%20paper%20Nationaal%20Comit%C3%A9%20Slavernijverleden%20t.b.v.%20rondetafelgesprek%20Het%20Nederlands%20Slavernijverleden%20d.d.%2027%20juni%202022.pdf>
- ‘Nederland wil excuses maken voor de slavernij, maar aan wie eigenlijk?’, Trouw, 4 november 2022
<https://www.trouw.nl/binnenland/nederland-wil-excuses-maken-voor-de-slavernij-maar-aan-wie-eigenlijk~ba9fd31c/>

